

Motion till riksdagen

1989/90:Ub225

av Ann-Cathrine Haglund m.fl. (m)

Rätten att välja skola

Bakgrund

Rätten att välja skola – fristående skola eller skola inom det allmänna skolväsendet – är mycket begränsad i Sverige. Detta framgår inte minst vid internationella jämförelser.

I Sverige finns endast ett fåtal fristående skolor. I flertalet jämförbara länder ses de fristående skolorna som ett naturligt komplement till den offentligt organiserade skolan.

Den orättvisa behandlingen av de fristående skolorna i statsbidragshänseende gör dels att valet av en fristående skola är förenat med betydande ansträngningar från föräldrarnas sida, dels att den som skulle vilja starta en fristående skola vet att svårigheterna är många och stora.

Detta motverkar mångfald och den stimulans för utvecklingen av det svenska skolväsendet som fristående skolor av olika slag skulle innebära. Det motverkar dock framför allt föräldrarnas rättmätiga krav att kunna välja den skola de anser vara bäst för sina barn.

Ett fritt val av skola skulle motverka den känsla av maktlöshet som många föräldrar har när deras barn inte trivs i "sin" skola. Det skapas också en konkurrens mellan olika skolor som är till gagn för kvaliteten.

När dagens sjuåringar börjar skolan, beger de flesta sig till den skola som *anvisats dem* – inte till den skola de tillsammans med sina föräldrar *har valt*. Ett resonemang om val av skola förekommer mycket sällan i svenska hem.

Kanske hade föräldrarna föredragit en skola med Montessori- eller Waldorfpedagogik? En skola med kristen inriktning? En skola som särskilt betonar språk eller matematik? De hade kanske valt en skola med åldersblandade grupper eller en skola nära föräldrarnas arbetsplats? Dessa möjligheter till val förekommer i praktiken inte i Sverige.

Moderat politik

Vi anser att statsbidragen skall följa elevens val av skola, vare sig detta är ett val inom det offentliga skolsystemet eller ett val av en fristående skola.

Ett sådant statsbidragssystem bör ta hänsyn till skolkostnaderna i olika kommuner och kommundelar. Därigenom skapas också möjligheter för att ha kvar skolor i glesbygd. Det bör kombineras med en radikal avreglering av skolan.

Ett elevbaserat statligt bidragssystem kan tillsammans med en mer flexibel hållning när det gäller de kommunala bidragen skapa en reell valfrihet för elever och föräldrar. Med en sådan valfrihet blir attraktiva skolor efterfrågade, vilket i sin tur skapar ett tryck att förbättra verksamheten på övriga skolor. Ett fritt val av skola innebär i kombination med ett elevbaserat bidragssystem en stimulans för skolverksamheten som sådan.

Valfriheten i kombination med ett nytt bidragssystem öppnar också möjligheter för den som vill använda sin erfarenhet och sina idéer till att öppna en fristående skola. Vi vill släppa loss den mångfald och kreativitet som skapas av att lärare får möjlighet att "öppna eget".

Regeringen hävdade i propositionen om skolans styrning att den grundläggande valfrihetsfrågan på utbildningsområdet är möjligheten att få en ungdomsutbildning av sådan omfattning och kvalitet att den skapar frihet för den enskilde att fritt välja studieväg och yrke. Vidare ansåg regeringen att Sverige har generösa regler för godkännande av fristående skolor.

Vi delar inte denna uppfattning. Enligt vår mening bör elevers och föräldrars önskemål om skolgång vid fristående skola vara grund för statligt bidrag. Med regeringens försåtliga formuleringar kan man tro att det är fritt fram att etablera nya skolor. Så är inte fallet och heller inte avsikten.

Gällande bestämmelser för såväl val av skola som för bidrag till fristående skolor är alltför restriktiva. Skollagen bör ändras så att elev och föräldrar har rätt att fritt välja skola. Rätten skall gälla både val av fristående skola och val av skola inom det offentliga skolsystemet.

Mot rätten att välja skola även inom det offentliga skolsystemet brukar från socialdemokratiskt håll anföras att det försvårar den kommunala planeringen. Vi anser att elever och föräldrar lokalt har en realistisk uppfattning om vilka möjligheter som kan erbjudas. Det är givet att valfriheten i glesbygd inte kan bli densamma överallt i landet.

Däremot kan vi konstatera att med vår syn på föräldrarnas rätt att välja skola och med vårt bidragssystem hade den nu riksbekanta konflikten runt skolan i Drevdagen inte uppstått.

Rätten att välja en fristående skola är för de flesta illusorisk, då snålt tilltagna bidrag från stat och kommun tvingar skolorna att ta ut skolavgifter – om de över huvud taget blir godkända.

Riksdagen bör hos regeringen begära förslag till nya bidragsbestämmelser utifrån principen att statsbidraget skall beräknas per elev och följa elevens val av skola oavsett om denna är fristående eller offentlig. Statsbidraget måste utgå likvärdigt till fristående och offentliga skolor.

Nuvarande bestämmelser för fristående skolor

Med fristående skola avses enligt skollagen en skola som har en enskild fysisk eller juridisk person som huvudman.

Vad avser grundskolenivån får elever tas emot i fristående skola för skolpliktens fullgörande endast om skolan har godkänts för ändamålet. Godkännande skall meddelas om skolans undervisning ger kunskaper och färdigheter som till art och nivå väsentligen svarar mot de kunskaper och färdigheter som grundskolan förmedlar och skolan även i övrigt väsentligen svarar mot grundskolans allmänna mål.

Rätt till statsbidrag följer inte automatiskt av beslut om godkännande. Rätten att driva och utnyttja fristående skola medför inte någon rätt till stöd från det allmänna.

Riksdagen beslöt hösten 1982 om ett nytt statsbidragssystem för fristående skolor för skolpliktiga elever. Efter en ändring 1988 gäller nu att statsbidrag kan ges till en fristående skola som har en prägel som i något avseende avviker från grundskolan. Vidare gäller att länskolnämnden skall avgöra om en fristående skola skall godkännas för fullgörande av skolplikt.

Förutsättningen för att få statsbidrag till fristående skola på gymnasial nivå är i huvudsak densamma, d.v.s. skolan skall ha en prägel som i något avseende avviker från det allmänna skolväsendet.

Konsekvenser av nuvarande ordning

I dag går endast ett fåtal elever i fristående skolor med statligt stöd. På grundskolenivån går mindre än en procent av alla skolpliktiga elever i vårt land i fristående skolor.

I flertalet jämförbara länder, där de fristående skolorna ses som ett naturligt komplement till den offentligt organiserade skolan, finansieras de som regel genom en kombination av bidrag och avgifter. Bidragens storlek varierar avsevärt mellan olika länder. I Nederländerna fördelas eleverna ungefärligen lika på fyra olika skolformer: statliga, katolska, protestantiska och neutrala skolor. Samtliga erhåller statligt stöd till 100 procent.

Även synen på de fristående skolorna varierar. I Frankrike ses t.ex. de katolska skolorna inte som ett fristående utan som ett parallellt system. När den franska regeringen 1984 föreslog att de katolska skolorna skulle förstatligas mötte detta starka protester från bl.a. två miljoner demonstranter och förslaget drogs tillbaka.

I Sverige ges statsbidrag till enskilda skolor på grundskolenivå efter särskild prövning. I dag erhåller sålunda ett mindre antal Waldorfskolor, etniska, konfessionella och internationella skolor på grundskolenivå bidrag. Bland de fristående skolorna på gymnasienivå återfinns Waldorfskolor, internationella skolor och riksinternat samt ett antal skolor med yrkesutbildning och konstnärlig inriktning. Vidare utgår statsbidrag till ett par enskilda lanthushållsskolor, Bergsskolan i Filipstad och fyra skolor som lyder under privatskolestadgan.

Socialdemokraternas restriktiva hållning till de fristående skolorna motverkar önskemålen om att utbildningen skall stå öppen för alla. De fristående skolor som inte erhåller statligt eller kommunalt stöd kan komma att drivas vidare genom en ren avgiftsfinansiering. Föräldrar tvingas därigenom till stora personliga uppoffringar för att deras barn skall få gå i en skola man själv valt.

De föräldrar som av olika skäl vill ha en fristående skola för sina barn, har ju precis som andra föräldrar betalat skatt som skall täcka skolkostnaderna. Orättvisan uppfattas därför som särskilt stor.

Statsbidraget för elev i fristående skola uppgick läsåret 1988/89 för elev på lågstadiet till 6.120 kronor, mellanstadiet 7.268 kronor och högstadiet 9.563 kronor. Den statliga kostnaden för en elev i grundskolan uppgår f.n. till cirka

18.000 kronor. Denna diskrepans i bidragshänseende är, enligt vår mening, en ren diskriminering av de föräldrar som vill välja en alternativ skola för sina barn.

Till detta skall läggas att delar av de kommunala skolkostnaderna är direkt hänförliga till antalet elever. Således bör kommunala bidrag motsvarande minst kommunernas kostnader för skolmåltider, läromedel och skolhälsovård m.m. kunna följa elevers och föräldrars val av skola.

Motiv för ändrade bidrag

Argumenten för en ordning där elev och föräldrar kan välja en fristående skola eller vilken skola de vill ha inom det offentliga skolväsendet kan sammanfattas så här:

- Elevers och föräldrars önskemål om skolgång i en fristående skola bör i sig vara ett tillräckligt skäl för att skolan också skall få statliga och kommunala bidrag.
- För att Sverige på ett meningsfullt sätt skall kunna leva upp till de förpliktelser som undertecknandet av internationella konventioner bjuder fordras inte bara att formella utan också ekonomiska möjligheter erbjuds dem som väljer en fristående skola.
- Ett enda sammanhållet system kan inte erbjuda den variation och den flexibilitet som en dynamisk skolutveckling kräver. Olika sätt att tillgodose unga människors utbildningsbehov behövs sida vid sida.
- Fler fristående skolor skulle ha en positiv inverkan på den pedagogiska utvecklingen i Sverige. Även om det kan sägas att det inte föreligger någon juridisk skyldighet för det allmänna att ekonomiskt eller på annat sätt stödja fristående skolor kan stat och kommun inte utan vidare friskskriva sig från ett moraliskt ansvar för att friheten att välja skola också kan utnyttjas. Olika sätt att tillgodose unga människors utbildningsbehov behövs sida vid sida. Variationer i och förändringar av behoven kan då lättare omsättas i nya utbildningsinriktningar. Positiva erfarenheter från en skola kommer att spridas snabbare.
- Vi vill ge möjligheter för lärare att använda sina erfarenheter, sin kunskap och kreativitet till att "öppna eget" inom skolområdet. Detta innebär både att man fullt ut tillvaratar lärares kompetens och att deras möjligheter till utveckling i yrket ökar.
- I den utvärdering som professor Sixten Marklund utfört för skolöverstyrelsens räkning "Fristående skolor och alternativ pedagogik" (SÖ R 86:23) sägs bl.a.:

Risken för att Sverige ska få en svårkontrollerad och vildvuxen flora av nya fristående skolor torde snarare minska än öka om skolväsendet i stort visar öppenhet för debatt och förbättringar. Utvärderandet av de fristående skolorna har i grunden samtidigt varit en indirekt utvärdering av det allmänna skolväsendet. Grundskolan började själv som en alternativ skola.

Vi delar denna uppfattning och konstaterar att även i dag är elevers och föräldrars möjlighet till fria val av skola en värdefull utvärdering av vårt skolsystem.

Rätten att välja skola måste slås fast. Skollagen bör ändras så att elev och föräldrar har rätt att fritt välja skola. Denna rätt skall gälla både val av fristående skola och val av skola inom det offentliga skolsystemet.

Rätten att välja skola måste också vara reell och ligga till grund för utformningen av statsbidraget till skolan.

Enligt vår mening skall de fristående skolorna när det gäller statligt stöd inte bedömas enbart utifrån vad de ger elever och föräldrar. Sveriges antagande av FN:s och Europarådets konventioner om fri- och rättigheter att utforma undervisningen är skäl nog för stöd till en fristående skola, om denna uppfyller skollagens krav för godkännande. Om möjligheten att välja skola också skall ges ett reellt innehåll förutsätter detta ett ekonomiskt stöd från det allmänna.

Samtidigt som vi förordar att fristående skolor som godkänts för skolpliktens fullgörande i princip skall vara berättigade till statligt stöd är det emellertid naturligt att kräva att den allmänt bedrivna tillsynen av skolväsendet utförs så att vissa grundläggande kvalitativa krav uppfylls för erhållande av bidrag. Detta bör gälla både för skolor på grundskolenivå och gymnasial nivå. När vissa grundläggande kvalitativa krav uppfylls bör statligt bidrag kunna utgå till verksamheten.

För att rätten att välja skola skall bli praktiskt möjlig fordras att statliga och kommunala bidrag följer eleven till den skola han/hon väljer. Denna rätt till bidrag skall gälla oavsett om valet är en fristående skola eller ett val av skola inom det offentliga skolsystemet.

Ett nytt statsbidragssystem bör utformas med utgångspunkt från skolkostnaderna i olika kommuner och kommundelar. Därigenom skapas också möjligheter för att ha kvar skolor i glesbygd.

Bidragssystemet skall ge skolan och lärarna stor frihet att själva disponera resurserna. För att inte hämma den lokala friheten bör de regler som styr skolan minskas radikalt.

Med nuvarande bidragssystem betalar staten och kommunen ungefär hälften var av skolkostnaderna. Statens bidrag kan utan tekniska komplikationer följa eleven. Kommunen, som bl.a. svarar för skollokaler och utrustning, har på grund av skolplikten stora fasta kostnader. Vi förordar därför att bidrag motsvarande minst den rörliga kostnaden skall följa eleven.

Enligt vår mening bör slutligen prövningsförfarandet när det gäller statsbidrag till fristående skola förenklas. Beslut om bidrag bör kunna fattas av myndighet inom den statliga skoladministrationen. Vid avslag på ansökan skall den sökande skolan ha möjlighet att anföra besvär hos regeringen.

Beslut om godkännande av fristående skola för skolpliktens fullgörande bör fattas av den lokala skolstyrelsen.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om elevers och föräldrars rätt till val av skola,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till nytt elevrelaterat statsbidragssystem i enlighet med vad i motionen anförts.

Mot. 1989/90
Ub225

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om prövningsförfarande för bidrag till fristående skolor,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skolstyrelsens rätt att fatta beslut om fristående skola.

Stockholm den 22 januari 1990

Ann-Cathrine Haglund (m)

Birgitta Rydle (m)

Birger Hagård (m)

Ulf Melin (m)

Hans Dau (m)

Birgit Henriksson (m)

Rune Rydén (m)

Göran Allmér (m)

Elisabeth Fleetwood (m)